

Andrea Camilleri

Exercicis de memòria

Traducció de Pau Vidal

ANDREA CAMILLERI

Exercicis de memòria

Traducció de Pau Vidal

Amb il·lustracions de
Alessandro Gottardo, Gipi, Lorenzo Mattotti,
Guido Scarabottolo i Olimpia Zagnoli

Edicions 62

Barcelona

Títol original: *Esercizi di memoria*
© 2017 Rizzoli Libri S.p.A.

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra requereix l'autorització escrita de l'editor; la llei preveu sancions per als infractors.

Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment de l'obra, podeu sol·licitar permís al Centro Español de Derechos Reprográficos, a través del portal www.conlicencia.com

o bé trucant als telèfons 91 702 19 70 / 93 272 04 47.
Tots els drets reservats.

Primera edició: novembre del 2020

© de la traducció: Pau Vidal Gavilán, 2020

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.edicions62.cat

Fotocomposició: Realització Planeta

DIPÒSIT LEGAL: B. 18.133-2020

ISBN: 978-84-297-7896-0

Aquest llibre neix precisament com un exercici, com una mena de deures de vacances.

La feta és que l'estiu del 2016, a punt de complir els noranta-un, em vaig endur feina a Amiata, la muntanya on passo les vacances. Com que no podia dictar en vigatès, Isabella Dessalvi es va prestar amablement a venir cada dia al matí a transcriure els meus records.

Haig de dir que jo no havia pas considerat la possibilitat de publicar-lo, el llibre, i no pas perquè les històries no m'agradessin, sinó perquè, tenint l'edat que tinc, havent acabat de celebrar el meu llibre número cent, essent cec (i llavors com escriu?) i sentint-me dir cada dia que tinc tot de «negres» que escriuen per a mi, la idea era de deixar-lo al calaix i s'ha acabat.

Després em van suggerir que provés de fer-ne

un llibre diferent: i si demanàvem a sis bons il·lustradors italians, de generacions diferents, que hi contribuïssin amb un dibuix que pogués representar el «sentiment» del meu llibre? Ara us demanareu: com pot ser, si acabes de dir que has quedat cec, que la idea de posar-hi unes il·lustracions que tampoc podràs veure et convencés de publicar aquests exercicis? Doncs perquè jo sempre he estimat l'art, perquè quan la foscor en què ara estic immers m'aclapara, me'n rescabalo tot evocant, pinzellada rere pinzellada, els quadres que m'han agradat més al llarg de la meua vida, i així la meua ment es torna a omplir de colors. Per això, encara que no les pugui veure, em vaig fer explicar ben explicades les il·lustracions dels meus companys de llibre, les vaig reconstruir en la imaginació i, ho reconec, em van agradar força. O sigui que moltes gràcies a Gipi, Alessandro Gottardo, Lorenzo Mattotti, Guido Scarabottolo i Olimpia Zagnoli. I un agraïment especial a Tullio Pericoli per la coberta.

A C

LES CENDRES DE PIRANDELLO

Breu prèvia necessària. Pirandello va morir a Roma el desembre de 1936, a casa seva, i els seus parents van trobar dins d'un calaix una nota amb quatre ratlles autografiades: les seves darreres voluntats. Hi demanava que l'incineressin i portessin les cendres a Agrigent, a la barriada anomenada Caos, on havia nascut. Al terreny propietat de la família, no gaire lluny de la casa pairal, s'hi dreçava un gran pi, en un turonet que donava directament a la mar. Volia que enterressin les seves cendres entre les arrels del pi, i si no podia ser, «doncs que les escampin per la gran mar africana». En cas que no obtinguessin permís per incinerar-lo (en aquell temps l'Església s'oposava amb fermesa a tal pràctica), demanava que el funeral se celebrés amb una carrossa de tercera categoria, que no hi hagués seguici fúnebre (llevat de la família) i que

l'inhumessin, embolcallat amb un llençol, directament a terra.

Quan un alt jerarca feixista va llegir aquella nota es va quedar blanc. Era una època en què molts intel·lectuals demanaven precisament el contrari, és a dir, que els enterressin vestits amb la camisa negra feixista.

«Se n'ha anat clavant-nos un cop de porta als morros», rondinà el jerarca.

Tenia raó i no en tenia, tot alhora. Pirandello se n'havia anat clavant un cop de porta als morros, però no pas del feixisme sinó de la Vida mateixa. Després de superar incomptables entrebancs, els fills obtingueren permís per a la incineració i van ficar les cendres dins d'una àmfora grega molt bonica que feia anys i panys que tenien al casal familiar i que després dipositaren al cementiri del Verano, a Roma. Fi de la prèvia.

L'any 1942 cinc estudiants de secundària d'Agri-gent, en Gaspare, en Luigi, en Carmelo, en Mimmo i un servidor, vam sol·licitar audiència al secretari federal feixista d'aquell moment, un home rude i de poca paciència. Ens vam presentar al seu despatx uniformats, vam fer la salutació romana i ens vam quedar palplantats davant del seu escriptori. El federal va correspondre apressadament a la salutació amb la mà esquerra, perquè a la dreta hi tenia

un full que llegia amb molta atenció. Quan, al cap d'una mica, va haver acabat de llegir, el va deixar a la taula i ens va demanar:

—Què voleu?

En Gaspare va prendre la paraula en nom de tots cinc.

—Camarada federal, venim a demanar que les cendres de Pirandello, actualment a Roma, siguin traslladades aquí a Agrigent, tal com era la seva voluntat. Ens agradaria que Pirandello...

El federal el va tallar amb una contundent palmellada a la taula i es posà dret.

—No torneu a venir mai més a parlar-me d'aquesta persona, desgraciats! En Pirandello era un miserable antifeixista! O sigui que ja esteu fotent el camp!

Després de repetir a la perfecció la salutació romana, vam girar cua i sortírem decebutos i avergonyits.

El 1945 Itàlia va ser alliberada del feixisme, i el mateix grup de cinc nois, aleshores ja estudiants universitaris, ens presentàrem, aquest cop de paisà, al prefecte d'Agrigent, que ens va rebre amablement.

—Què puc fer per vosaltres, benvolguts?

Com sempre, va parlar en Gaspare.

—Senyor prefecte, ens agradaria que les cendres

de Pirandello, que actualment són a Roma, fossin traslladades aquí a Agrigent per...

—Ah, no —el va tallar el prefecte—, d'això ni parlar-ne!

—Per què no? —vaig gosar preguntar jo.

—Perquè en Pirandello, benvolgut jove, era un feixista convençut, o sigui que ni parlar-ne.

Ens va donar la mà a tots i ens acomiadà.

El més bo de tot era que tant l'un com l'altre tenien raó, perquè les relacions de Pirandello amb el feixisme sempre havien estat un estira-i-arronsa.

El 1924, just després de l'assassinat de Giacomo Matteotti, secretari del Partit Socialista, a mans d'un escamot feixista, va sol·licitar a Mussolini el carnet del Partit Feixista, gest a contracorrent que li va merèixer el despit de molts antifeixistes. Però quatre anys més tard, a conseqüència d'una discussió molt encesa amb el secretari nacional del partit, va estripar el carnet allà mateix. Encara més: es va treure el distintiu que duia a la solapa i, després de llançar-lo a terra, el va trepitjar. Més endavant, però, no va fer fàstics que el feixisme el nomenés acadèmic d'Itàlia, però alhora tampoc va trigar gaire a malparlar de Mussolini en públic tot definint-lo com «un home vulgar». Quan li van concedir el premi Nobel, l'any 1934, Mussolini ni tan sols li va enviar un telegrama per felicitar-lo, perquè les

relacions semblaven definitivament trencades. Però l'any següent, en un discurs de commemoració de la conquesta d'Etiòpia, Pirandello no vacilà a definir el *duce* com «un poeta de la política». I encara un any després ja s'havia tornat a declarar antifeixista.

El 1946, a les primeres eleccions democràtiques, va sortir elegit diputat per la Democràcia Cristiana un il·lustre sicilià, Gaspare Ambrosini, professor de Dret Constitucional a la Universitat de Roma. Era un home amb tant de prestigi que el van incloure entre els pares constituents de la República, per això vam resoldre d'escriure-li una carta explicant-li les nostres intencions, és a dir, traslladar les restes de Pirandello a Agrigent per donar compliment a la seva darrera voluntat. Per donar-nos importància vam decidir d'escriure-la en un full que en Gaspare havia trobat per casualitat, en què hi sortia el timbre «Corda Fratres — Associació Universitària». Amb la carta ja enviada, vam esbrinar que la Corda Fratres havia estat una associació d'estudiants pròxima a la maçoneria que havia estat abolida pel feixisme. Gaspare Ambrosini va contestar de seguida, i afirmativament. Ens va tenir sempre informats de com progressaven les seves gestions, i en no gaire més d'una setmana va aconseguir localitzar l'àmfora al cementiri del Verano i fer que l'hi lliuessin,

després d'infinites traves burocràtiques. No gaires dies més tard ens anunciava que baixaria a Palerm a bord d'un avió que li havia cedit l'exèrcit americà. Però a l'hora de la veritat l'avió no arribà mai perquè quan el pilot va saber que, a més d'Ambrosini, havia de transportar les restes d'un difunt, s'hi va negar. Al pobre Ambrosini no li va quedar altre remei que encarregar una caixa de fusta per ficar-hi l'àmfora, ben protegida amb tot de fulls rebregats de diari, i emprendre el llarg viatge en tren de Roma fins a Palerm. Dos dies pel cap baix. Ens feia saber que tan aviat com arribés ens avisaria.

En un cert moment del viatge va haver de sortir del compartiment per anar a l'excusat, però en tornar-hi es va trobar que la caixa ja no hi era. Se l'havien enduta. Desesperat, es va posar a buscar-la per tots els compartiments, atapeïts de gent, fins que va enxampar tres homes que la feien servir com a tauleta per jugar a cartes. Un cop recuperada ja no se'n va separar en tot el camí. Mentrestant, nosaltres havíem anat a veure el director del Museu Municipal, que es va mostrar disposat a acollir l'urna amb les cendres fins que no enllestíssim els tràmits per a la sepultura al peu del pi. Tot plegat ho havíem organitzat sense dir ni ase ni bèstia a l'alcalde d'Agri-gent ni a cap altre representant municipal, ni tampoc donar difusió a l'arribada de l'àmfora. I tot i així

el dia que va arribar el vagó especial que Ambrosini havia demanat a Palerm, la gran esplanada de l'estació era plena de gom a gom.

El nostre programa preveia que el seguici que aniria de l'estació fins al museu l'obririen en Mimmo i en Carmelo, mentre en Gaspare i jo, darrere d'ells, sosteníem l'àmfora cada un per una nansa, i darrere nostre que s'hi afegís qui volgués. El senyor Ambrosini ens esperava dalt del vagó. Quan ens disposàvem a rebre'l, un comissari de policia ens va aturar:

—Aquest seguici no es pot fer. Sa Excel·lència el Bisbe ha trucat al comandant traient foc pels queixals, o sigui que jo, mentre no em donin el vistiplau, no puc deixar que us poseu en marxa.

Jo el coneixia, el bisbe Giovanni Battista Peruzzo, i em va faltar temps per anar-hi a parlar. Però no hi havia res a fer, era inflexible. Al final se'm va acudir una cosa:

—I si poséssim l'urna dins d'un fèretre normal i corrent?

—Aleshores no hi tindria res en contra.

Vaig sortir disparat cap a una botiga de taüts.

—En voldria llogar un —vaig dir.

L'encarregat em va mirar perplex.

—No en lloguem pas, els venem.

Quan li vaig haver explicat el problema, em va

dir que l'única cosa que em podia oferir era un fèretre infantil, i me'l va ensenyar. Vaig calcular, a ull, que l'àmfora hi cabria, i tot seguit ell mateix em va acompanyar amb la furgoneta fins a l'estació. Un cop dalt del vagó vam obrir la caixa de fusta, vam comprovar que l'àmfora estava intacta i la vam ficar dins d'aquell taüt tan petit. Així finalment el seguici va poder fer cap al museu.

On l'àmfora, oblidada de tothom, es va passar anys i panys.

Fins que un segon comitè va decidir de convocar un concurs nacional pel monument funerari que s'instal·laria als peus del pi. El va guanyar l'escultor Marino Mazzacurati, que va fer una obra preciosa: es va limitar a arreplegar una pedra força grossa que hi havia per terra i a clavar-li quatre cops d'escarpra. Davant de la pedra hi va col·locar dues petites màscares de bronze, la tràgica i la còmica, el nom de Luigi Pirandello i les dates de naixement i mort. Per darrere va cavar un bon clot destinat a enterrar-hi un cilindre de coure amb tapa. En el transcurs d'una cerimònia solemne, les cendres foren transvasades al cilindre i el clot, cobert amb una trapa de ciment.

La història, doncs, semblava definitivament resolta quan, si fa no fa passats deu anys, un vigilant del museu es va fixar que dins de l'àmfora grega

encara hi quedaven restes de cendra, adherides a les concavitats internes corresponents a les anses.

Què fer? El director del museu, el senyor Zirretta, va determinar que aquells residus s'havien d'afegir al cilindre de la tomba, de manera que es va presentar al Caos acompanyat d'un manobre i un uixer. El manobre va aixecar la trapa de ciment per extreure el cilindre. Mentrestant, el senyor Zirretta havia estès un full de diari a terra amb quatre pedretes a les puntes, per recollir les restes de cendra que va gratar de l'interior de l'àmfora amb una branqueta. Un cop retirada la trapa, va resultar que el cilindre era ple fins dalt i que per tant no hi havia espai per a aquell grapat de cendra suplementari. Van tornar a col·locar el cilindre a lloc i a encimentar la trapa. No els quedava altra sortida, doncs, que escampar el grapat de cendra a la mar. En Zirretta va recollir de terra el full de diari amb les dues mans i s'acostà a la punta del penya-segat. Aleshores va pensar que bé calia recitar alguna cosa, i va engegar una mena de frase ritual:

—Oh, gran mar africana.

Just en aquell moment una ratxa de vent li va estampar el diari a la cara. Part de la cendra se li va ficar a la boca, la resta se li escampà pel vestit. El director es va afanyar a escopir i espolsar-se la roba com va poder.

Finalment les cendres de Pirandello van atènyer el descans etern.